

Storbritannia og Tyskland – to tyver på samme marked foran 9. april? Det finnes ingen støtte for påstanden, og likevel blir den stadig lansert i relativismens og hobbyskribentenes navn.

108310

Myter om krigen

Arnfinn Moland

historiker

Det er muligens lite fruktbart å føre en debatt om historiske storhendelser i et format der 120 linjer er grensa for nyanser. I sin natur er historiefaget komplisert og fullt av forbehold og delforklaringer.

Det er likevel mulig å trekke ut et konsentrat av forskningsstatus på delområder innenfor faget. Thorleif Øisangs kronikk i Aftenposten 27.2. hadde en form som kunne gi uinnvidde inntrykk av å skulle gi et slikt perspektiv, bl.a. på forspillet og angrepet på Norge 9. april 1940, okkupasjonen og rettsoppgjøret. I Dagbladet 26.3. fortsatte han infortpendent med den såkalte kapplopsteorien der to likeverdige stormakter, Storbritannia og Tyskland, blir vurdert som to tyver på samme marked, bare med den forskjell at Tyskland kom vestmaktene i forkjøpet.

En slik fremstilling har ingen støtte verken i norsk eller internasjonalt fagmiljø. Kildene på dette punkt er klare og entydige, noe jeg skal komme tilbake til. Likevel dukker fenomenet opp igjen med jevne mellomrom i relativismens og hobbyskribentenes navn, som om ingenting var skjedd. Dette er ureddelig, og i skjerpene retning teller det at dette blir framført av en tidligere skolesjef på kronikkplass.

Ser man på spørsmålet om Storbritannia og Frankrike var «medskyldige» fra et overordnet synspunkt, hopper Øisang bukk over to helt essensielle faktorer. For det første:

Årsaken til at krigen brøt ut

Hitler-Tysklands politikk var årsaken til utbruddet av den andre verdenskrig. (En så lenge er ikke denne kjensgjerning en del av «den indoktrinerte og ortodokse oppfatning» som jeg ifølge Øisang representerer). Både lekfolk og fagfolk vil erkjenne det ufruktbare i på ny å ta opp denne debatten isolert fra dette utgangspunktet. Det var i forhold til den nye situasjonen som oppstod september 1939, utbruddet av 2. verdenskrig, at vestmaktene var tvunget til å legge opp sin politikk.

For det andre: i denne prosessen var de underlagt *demokratiets* spilleregler. Tyskland kunne følge *diktatorens*. Britene laget Contingency Plans som måtte godkjennes, Hitlers krigføring var opp til hans eget forgodtbefinnende. Det er oppsiktsvekkende at ikke Øisang ser dette poenget. Vestmaktens planer om tiltak og motiltak som måtte berøre det nøytrale Skandinavia, er beskrevet i detalj i faglitteraturen, ikke minst av professor Magne Skodvin. Øisangs bruk av Jakob Sverdrup som sannhetsvitne har Sverdrup selv kommentert og tatt avstand fra her i avisa.

Men Øisang bruker også Ole Kr. Grimnes uten å gjengi hans konklusjon: «Så langt som britene ble bestemmende for hva vestmaktene gjorde, så planla og aksjonerte de derfor ikke ut fra noe motiv om å lokke Tyskland nordover» (s. 69, bd. 1 av «Norge i krigen»).

Videre skriver Grimnes eksplisitt om kapplopsteorien, som han avviser. «Da «Weserübung» endelig ble satt i gang, var det derfor ikke for å komme noen alliert aksjon som tyskerne visste om, i forkjøpet. Tvert imot regnet ikke tyskerne med noen alliert aksjon i ukene etter Finlands-freden» (s. 67).

Så til de faktiske hendelser og kilder som underbygger en slik konklusjon: Den tyske marineledelse var allerede i oktober 1939 klar over at for ubåtkrigføring ville norske baser være livsvik-

NIKOLAUS VON FALKENHORST – generalobersten som planla og gjennomførte invasjonen i Norge etter direkte ordre fra Adolf Hitler. Tysk arkivfoto.

tige. Marinesjefen Erich Raeder og ubåtsjef Karl Dönitz var enige om at Trondheim og Narvik pekte seg ut. Raeder gikk til Hitler, som i kjent stil gjorde som han ville og heller prioriterte landkrigen.

Men Raeder gav ikke opp, og i desember 1939, etter samtaler i forbindelse med Quislings besøk hos Hitler, satte føreren igang arbeidet med Studie Nord, som senere fikk betegnelsen «Weserübung», kodenavnet for angrepet på Norge. I største hemmelighet og under Hitlers overoppsyn gikk planleggingen sin gang innenfor Oberkommando der Wehrmacht. Et element var bruk av falskt flagg, som likevel ikke ble gjennomført, selv om flaggene lå klare. I et tysk dokument fra 6. mars ble det gitt tillatelse til «at alle

50 ÅR ETTER

Tidligere kronikker: «Sporet til Auschwitz» av Adolph Denis Hom 24.1. «Symbolet for Holocaust» av Leo Ellinger 27.1. «Tyskertøsene og norsk psykiatri» av Randolf Alnæs 6.2. «På krigsstien – bokstavelig talt» av Arnfinn Moland 21.3. «Historiker på krigsstien» av Thorleif Øisang 26.3.

krigskip kan (for å øke overraskelsesmomentet) føre engelsk flagg» på bakgrunn av at tysk etterretning meldte at man i Norge ikke ville komme til å skyte på engelske skip.

Vestmaktens Skandinavia-ekspedisjon for å komme Finland til unnsetning i krigen mot Sovjet kunne bare gjennomføres med norsk og svensk samtykke. Et slikt samtykke ble ikke gitt. Da Finland var tvunget i kne av Sovjet og var ute av krigen 13. mars, ble hele ekspedisjonen avlyst. Troppstyrkene som stod i beredskap ble like etter overført til Frankrike.

På tysk side fikk den nye situasjonen etter 13. mars ingen innvirkning på planene. Men de holdt seg selvsagt oppdatert. 26. mars noerte Raeder etter en

samtale med Hitler: «Spørsmålet om hvorvidt for tiden en engelsk landing i Norge fremdeles er akutt, må etter mitt skjønn besvares med nei.» Han legger så til at «for eller siden vil Tyskland bli stillet overfor spørsmålet om å gjennomføre Weserübung... senest 15. april». 30. mars konkluderte den tyske sjøetterretninga B-Dienst at offensive britiske operasjoner ikke var sannsynlige.

Fra britisk side ble det nå lagt opp til en amputert operasjon med kodenavn R.4, med instruks utarbeidet av den militære sjefsmann så sent som 4. april. Den gikk ut på å skaffe pålitelig informasjon så snart som mulig om eventuelle tyske tiltak mot Sverige eller Norge. Så snart slike meldinger forelå, skulle det slås alarm, og deretter skulle regjeringen avgjøre om R.4 skulle utføres. Da Chief of Staff gikk til War Cabinet og iverksetningsordre for R.4 ble gitt 5. april, var «Weserübung» allerede inne i sin tredje dag. Hitler hadde fastsatt 1. april, dagen etter var invasjonen av Norge i gang.

Påstanden om at Tyskland bare handlet for å «komme England i forkjøpet» er derfor, og vil alltid bli, en myte.

Beste medisin mot myter

Øisang forfekter i dag, 50 år etter, en forklaring på forspillet til 9. april 1940 som i forbløffende grad er i overensstemmelse med «England griper etter Norge. Utvalg av den IV. offisielle tyske hvitbok» (april 1940) og «Opptakten til 9. april. En dokumentasjon av Jens Rolfsen», Oslo 1941. Det er ikke alle propagandaskrifter som opplever en slik suksess.

Kort om rettsoppgjøret. Øisang bruker nå uttrykket «svært strengt». «Strengt» er som kjent et subjektivt begrep som kan være både positivt og negativt ladet, alt etter hva man selv mener er på sin plass, jfr. begrepet «silkefrott» som i de nærmeste åra etter krigen i en del sammenhenger ble brukt om oppjøret. Øisang vet nok om argumentasjon til å se forskjellen på «strengt» og det uttrykk han oppriemlig brukte og som var utgangspunktet for min reaksjon: «mørkt-/svært mørkt»-kappittel i vår historie.

Det kan tilføyes at «de lange knivers natt», som vi altså unngikk her i Norge, er et velkjent begrep i internasjonal faglitteratur om oppjøret etter frigjøringen, uavhengig av begrepet opprinnelse som Øisang korrekt gjengir, jfr. bl.a. det danske «de lange knivers natt» (Retsoppgjøret etter besættelsen», Ditlev Tamm, 1984).

Til slutt noen oppklaringer: mine kommentarer om graderingen av den tyske okkupasjonen av Norge kontra andre land skiller seg ikke ut fra det siterte Øisang bringer av professor Johs. Andenæs. Derimot advarte jeg mot en tiltakende *relativisering* av denne epoken i vårt lands historie. I sin ytterste konsekvens kan dette føre til at Hans Fr. Dahls nyinnførte begrep «myten om krigen» kan bli en realitet, bokstavelig talt, som framtidig betegnelse på norsk okkupasjonshistorie.

De rike kildene jeg siktet til har nok ikke «vært skjult for de fleste», slik Øisang på en forunderlig måte ser ut til å ha oppfattet meg. De foreligger tvert imot til almen utnytelse i form av bindsterke verk, doktoravhandlinger og mindre pretensiøse fagbøker. Sverre Steen, Magne Skodvin, Thomas Chr. Wylter, Sverre Kjeldstadli, Olav Riste, Ole Kristian Grimnes, Ragnar Ulstein og Kristian Ottosen har alle skrevet bøker som er eller vil bli klassikere på sitt felt.

Nye verk kommer til, bl.a. «Handelsflåten i krig» i fem bind. Det er disse fagbøkene jeg henviser dagens ungdom og kommende generasjoner til, nettopp fordi de er den beste medisin mot forenklinger og myter.